

מצוה טעונה אמירת הלל, אלא מצוה המתקיימת בעזרה (ראה מאירי לעיל שם ע"א, וראה ח' מרן ר"ז הלוי [במדרב כג, מ], שההלל בשעת נטילת לולב יסודו מהנאמר 'ושמחתם וגו' הנאמר על נטילת לולב במקדש), או שהוא מורה על ניצחון ישראל על המצרים בפסח, ועל ניצחונם של ישראל בדין הימים הנוראים (שואל ומשיב מהר"ד ק, קלה), והלל זה נאמר בעזרה על ידי ישראל השוחטים את הפסח, והוא מלבד הלל נוסף שנאמר באותה שעה על ידי הלויים מדין שירה על הקרבן, בליווי נגינת החליל (ח' מרן ר"ז הלוי קרבן פסח, בדעת רש"י, ע"פ ערכין י, א).

ומכאן ראה שאמירת הלל היא מצוה מדאורייתא, שאילו היא מדרבנן מה התמיהה, יתכן שישראל שוחטים פסחים ונטילים לולב ולא אומרים שירה משום שעדיין לא תיקנו אמירתה, אלא ראה שהיא דאורייתא, והיא בכלל מצות שמחת הרגל שהוא דאורייתא, כנאמר 'ביום שמחתם ובמועדיכם ותקעתם בחצוצרות וגו'', או הלכה למשה מסיני [מלבד הלל של ראשי חדשים שאינו בכלל הרגלים והוא מדרבנן] (רמב"ן ספר המצוות שורש א, וכן דעת הבה"ג שמנא במנין מצוותיו, יראים [השלם], רסב). ויש סוברים שהלל הוא דרבנן (רמב"ם שם, ובחננוה ג-ו), ולכן המסופק אם קרא את ההלל אינו צריך לקרוא, ש'ספק דרבנן לקולא' (שאגת אריה טו).

פסלו של מיכה. הוא לא היה עבודה זרה גמורה, שהרי ביבמות (עב, ב) מבואר שבימי דוד חיפשו עבודה זרה בכל גבול ישראל ולא מצאו [וגם עבר עם ישראל את הים, ואף היה עמהם במעמד הר סיני שזכו שם לגילוי שכינה פנים בפנים, וכן התערב ענן המערכה עם ענן קרבנות פסל מיכה (ילקוט שמעוני שופטים עב), ולא יתכן שכל אלו היו אילו היה זה עבודה זרה כפשוטו (מכתב מאלהו אלול ר"ה, ר), אלא היה בו ענין עבודה זרה בצורת הדברים, לא בתוכן ובמהות (לקט שיחות מוסר ג, רב).

כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים. 'כל שירות ותושבחות' לאו דוקא, שהרי הרבה מזמורים מפורשים שהם כנגד צרת עצמו, והרבה מהם מפורשים כנגד צרת הציבור, אלא שנחלקו על אלו שלא מפורט בהם כנגד צרת מי נאמרו (מהרש"א).

לדוד מזמור, מלמד ששירתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה, שכאשר לא היה צריך הכנה וכבר התעלה, שירתה עליו מיד שכינה, והשיר היה כבר מתוך השראת השכינה, והוא היה השתפכות של ההתעלות, וכשנאמר 'מזמור לדוד' היה צריך הכנה להשראת השכינה, ואמירת השיר היתה ללא השראת השכינה, אלא התרומם והתעלה על ידי השיר, ומחמתו שרתה עליו שכינה (ע"פ פי' רש"י הירש תהלים ג, א, ושם מ, א). ומכאן יש ללמוד, שאל יאמר אדם, שאינו מוכן למדרגה מסוימת עכשיו, כי יש בידה של פעולה חיצונית להשפיע על הפנימיות, אם רק חפץ בכך, וכדור שנקט באמצעים המביאים לידי שמחה, אשר על ידם אחר כך שרתה עליו רוח הקודש (מאמרי פחד יצחק סוכות, ק).

ולא מתוך קלות ראש - זחיחות, היפך כובד ראש (רש"י ברכות לא, א), וליצנות (רש"י שבת לב, ב).

דבר שמחה של מצוה, כגון מה שמצינו באלישע הנביא, שכיון שהניגון שנגניו לפניו היה בכדי שתשרה עליו רוח הקודש, נחשב 'שמחה של מצוה' (רשב"ם), כיון שהניגון הביא לידי רוח הקודש שהוא מצוה, נחשב הניגון שמחה של מצוה אפילו שבשעת הניגון עדיין לא היתה השמחה שמחה של מצוה (ביאורים מהגר"ה על מעשה רב, אות קנט). ויש שפירש 'שמחה של מצוה' כגון הכנסת כלה (רש"י שבת ל, ב).

אמר רב חסדא אמר רבי יוחנן הללויה וכו' אחת הן - והיא לשון הילול (רשב"ם לעיל קטז, ב), ולכך אותיות י-ה הן חול, ונמחקות, או שהן שתי תיבות, ולכך אותיות י-ה הן קודש ואינן נמחקות (ירושלמי סוכה ג, י, מגילה א, ט שנחלקו בזה אמוראים).

רבה אמר מרחביה בבלר. יש סובר, שהכל מודים שהמילה 'יה' בשמות כסיה וידידיה הן שמו של הקב"ה, אלא שלדעת הסובר שהן תיבה אחת, הן שמות אדם על שמו של הקב"ה, וכשמות חזקיה, ירמיה, זכריה, צפניה ועוד, ואפשר למוחקן, ולדעת הסובר שהן שתי שמות, אם כן י-ה הוא שם קודש ואסור למוחקן (מהרש"א). ויש שסובר, שלא נחלקו באופן הכתיבה, כי איך יכילם לחלוק, נפתח ספר ונראה איך כתוב בו, אלא הכל מסכימים שהן נכתבים ברצף כמו תיבה אחת, אלא נחלקו אם אכן הן תיבה אחת ממש, ואם חילקן לשנים פסול, או הן שני תיבות הנכתבות כמו תיבה אחת, ואם חילקן לשנים כשר (טיב גיטין, קונטרס השמות כלא א, קצג).

ופליגא ידידיה אדידיה, אין הכוונה שסותר משנתו, אלא שלפעמים 'הללויה' היא תיבה אחת, ולפעמים שתי תיבות (הגהות רא"מ הרוויין).

שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו וכו' והלל זה מי אמרו, כלומר שאילו לא היה מפורש בתורה שמשו וישראל אמרו שירת הים, היינו סבורים כיומר שהם אמרו הלל, כיון שהוא נס ראשון שנעשה לישראל, אך כיון שמפורש בתורה שהם אמרו שירת הים, עולה השאלה 'הלל זה מי אמרו' (מהרש"א), ומכאן ראה שאמירת הלל היא מצוה מדאורייתא (רמב"ן בהשגות לספר המצוות שורש א ד"ה והפליאה). וראה מה שכתבנו להלן (ד"ה על כל פרק, וד"ה אפשר ישראל).

נביאים שפנייהו - משה אהרן ומרים, ואצילי בני ישראל' וכל שבהם רוח הקודש (רמב"ן בהשגות לספר המצוות שורש א ד"ה והפליאה).

על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן - 'על כל פרק ופרק' הכוונה שתיקנו לקרוא הלל ברגלים, ויעל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהן' הכוונה שנגאלו מצרה כגון חנוכה (רשב"ם), שתיקנו הנביאים לומר הלל בכל שנה רק על נס הנעשה לכל ישראל (תוס' סוכה מד, ב ד"ה כאן; רבינו יונה ברכות ז, ב מדפי הר"ף). אך יש סובר, שכל יחיד שאירע לו צרה ונגאל הימנה, רשאי לקבוע אמירת הלל לעצמו באותו יום בכל שנה, אלא שאינו מברך עליה, וכן הדין בציבור, שיסדו הנביאים לאומרו על כל צרה וצרה כשנגאלים הימנה (מאירי). ויש שסובר, שהלל על גאולה מצרה הוא דאורייתא, ובימים הקבועים לאמירתם הוא דרבנן (מגיד משנה חנוכה ג, ו, וראה כסף משנה שם). ויש שני דיני אמירת הלל, אמירת הלל על צרה בגדר 'שירה', ואילו בימים הקבועים לאמירתם הוא דין 'קריאה' (ח' מרן ר"ז הלוי שם, וראה מה שכתבנו לעיל קטז, ב ד"ה לפיכך וד"ה עד היכן). ויש שסובר, כי בשנה שבה נעשה הנס החיוב מדאורייתא, ובשנים לאחר מכן מדרבנן (העמק שאלה כו, א, בדעת השאילתות). ■ להלכה, הלא [אפילו בימים שגומרים בהם את ההלל], חיובו הוא מדרבנן (ביאה"ל תכב, ב ד"ה הלל וד"ה למקום שטעה, וראה מש"ב מהד' דרשו תרפ"ה ע' 2 ד"ה ובגדר).

אל תיקרי קלו אלא קל אלו, שאין לפרש 'כל' כפשוטו, שנסתיימו תפילותי, שאם כן היה צריך פסוק זה להיות אחרון שבתהלים (מהרש"א).

אפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו לולביהן ולא אמרו שירה - שכיון שדבר מצוה הוא, טעון הלל (רש"י לעיל צה, ב). ולא כל